

I kärlekens spår

FATABUREN 2012



I kärlekens spår

I kärlekens spår

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2012

Red. Christina Westergren



FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Fataburen 2012
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Bildredaktörer Jonas Hedberg och Marie Tornehave
Översättning till engelska Comactiva Translations AB
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsfoto Hans Malmberg, Nordiska museet. Bilden är beskuren
Sid. 2 Förlaga till tatuering utförd av Mathias Sjöblom, Nordiska museet

Tryck Elanders NRS Tryckeri, Huskvarna 2012
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 551 1



Foto Björn Myrman, Nordiska museet.

Fotograferat med kärlek

Fotografier som visar kärlek, hur hittar vi dem i Nordiska museets samlingar med fem miljoner fotografier? Och hur definierar vi kärlek? Kärlek har ju aldrig varit ett tema i museets insamling, men vår erfarenhet från många års arbete med fotografi säger oss att just det ordet kanske ändå beskriver det vi har sett i många bilder. Förutom de fotografier som visar längtan, ömhet och passion framför kameran finns bilder som mer än andra förmedlar fotografens kärleksfulla blick. Vi började fundera och strukturera olika tankar inför vårt letande: kärlek mellan man och kvinna, mellan kvinnor och mellan män, kärleken till barnen, till föräldrarna. Men djup vänskap – visst är väl det en form av kärlek? Bilder på förälskelse och kärlekens ljusa sidor skulle vi säkert hitta men hur fångar man med kameran känslan när kärleken tar slut, övergivenheten?

År 2000 ställde museet ut ett antal av Irène och André Reisz bilder och vi blev båda djupt fascinerade av deras originella fotografier. Den gången visades ett litet urval bilder i utställningen Sport & Kropp. Nu, tolv år senare, började vi förväntansfullt leta i deras arkiv – tjugo kartonger med 76 500 kontaktkopierade svartvita fotografier.

BIRGIT BRÄNVALL

är fotograf. Under en mångårig anställning vid Nordiska museet har hon bl.a. medverkat i flera uppmärksammade böcker.

EVA DAHLMAN

har arbetat med fotografi och bildsamlingar under större delen av sitt yrkesliv, bl.a. som intendent vid Nordiska museet och som förste bibliotekarie vid Kungl. biblioteket.

Irène (1900–1987) och André Reisz (1897–1974) kom ursprungligen från Ungern. 1946 anlände de till Stockholm från Paris, där de hade haft en bildbyrå. De var medelålders när de bosatte sig i Sverige och tycks inte ha umgåtts i fotografiska kretsar i sitt nya hemland. I alla fall hittar vi inte deras namn i svenska fotografiska tidskrifter. Så småningom kom de i kontakt med Skansen och 1966 utkom *Vandring på Skansen* i samband med institutionens 75-årsjubileum. I den har paret Reisz tagit alla bilder medan Gösta Berg har skrivit texten. Året därpå stod de för alla fotografier i boken *I sommarstaden – en bok om Stockholm* med text av Bo Ancker.

Makarna Reisz fotografi ingår i en europeisk tradition med rötter i 1930- och 1940-talen, men de har en alldeles egen sensuell ton och kan ibland även vara lätt absurda. Vissa bilder för tankarna till Edouard Boubat och Robert Doisneau. Perspektivet kan stundtals påminna om Alexandr Rodtchenko. I arkivkartongerna hittade vi nästan genast det vi sökte: kärlekspar, porträtt på kvinnor, familjebilder och väninnor. Merparten av bilderna till den här artikeln valde vi där. Fotografierna saknar tyvärr uppgifter om årtal och plats, men vi kan se att många nog är tagna i Mellaneuropa.

Vi trodde att vi skulle kunna hitta mer och vi ville också lyfta fram några av de kända svenska fotografer vars arkiv museet förvärvat på 1990- och 2000-talen: Hans Malmberg, Tore Johnson och Björn Myrman. Till dessa sena förvärv hör också vissa fotografier av den kände museimannen Nils Keyland.

Hans Malmberg (1927–1977) var en frontfigur inom bildjournalistiken och gjorde många reportage, förutom i Sverige exempelvis på Island, i USA, Korea, Kuba och Vietnam. Framför allt arbetade han för tidskriften *Se*, men även för *Vi* och *Åhlén &*

Åkerlunds förlag. Han gav också ut fotoböcker. Hans fotografier från Vipeholms sinnesslöanstalt i Lund 1953, från Koreakriget 1950, av Ernest Hemingway på Kuba 1954 och från Vietnam 1968 har blivit klassiska. Hans fotografi spänner över en omvälvande period i Sverige från krigsslutet 1945 över folkhemsbyggande, välfärdsår, miljonprogram, vänsterrörelsen, arbetskonflikterna. »De bilder han visade anslöt till en engelsk flanörtradition men det mest framträdande var hur svenska de var. Hans bilder från stadshotell, busstationer, väntsalar och semestermiljöer var så svenska, så som bara Jolo eller Slas kan vara«, skrev Pär Rittsel om Hans Malmbergs postuma utställning 1981.

Tore Johnson (1928–1980) deltog, liksom Hans Malmberg, i utställningen *Unga fotografer*, som ägde rum i Stockholm 1949. Runt 1950 bodde han i Paris under flera år, något som kom att prägla hans sätt att fotografera. Mest känd blev han för sina verklighetsnära men samtidigt poetiska fotografier av storstadens miljöer och människor både i Sverige och utomlands, i länder som Kongo, USA och Frankrike liksom i Arktisregionen. Uppdragen kom ofta från veckopressen, men hans bilder har även publicerats i böcker under 1950- och 1960-talen, till exempel *Okänt Paris*, som han gjorde tillsammans med Ivar Lo-Johansson 1954.

Björn Myrman (1942–1999) började arbeta som fri fotograf i det tidiga 1960-talets Sverige med reportage för olika tidningar. På 1960-talet och följande två decennier fotograferade han romer i Finland och Sverige. Berättelser om social och ekonomisk marginalisering men också om stark familjesamhörighet och mänsklig värdighet. Björn Myrmans fotografier användes av romerna i deras kamp för bättre bostäder och levnadsvillkor. Bland Björn Myrmans böcker kan nämnas *Bilder från Colombia* från 1978, ett samarbete med Maith Håkansson och Anders Kjellkvist, och Vi

kallar dom zigenare, med text av Gunni Nordström från 1991.

Nils Keyland (1867–1924), välkänd etnolog och samlare av föremål, anställdes vid Nordiska museet 1898. Han kom från finnbysgderna i Värmland och blev en skicklig tecknare och fotograf. »Det är Keylands bildtänkande och metodiska utnyttjande av kameran som gör honom unik bland det tidiga 1900-talets etnologer och museiintendenter« skriver etnologen Jan Garnert. Vid den här tiden användes kameran sällan vid kulturhistorisk dokumentation. Om den användes fotograferade man föremål, byggnader och miljöer. Nästan alltid utan människor. Nils Keyland däremot fotograferade gärna människor i arbete och i olika vardagliga situationer.

Keyland hade många relationer med kvinnor. Hans kolleger vittnade om den lätthet med vilken han knöt kontakter både på sina fältarbeten och i Stockholm. År 1909 annonserade Nils Keyland och hans medarbetare arkitekten och tecknaren Ludvig Mattsson i en dagstidning att två konstnärer önskade modeller. Ett tjugotal kvinnor svarade på annonsen och några av dem kom också till Keylands hem på Östermalm. Intill Eeva Kilpis dikt »Säg till om jag stör« möter vi en av dem. I vår tolkning är hon lätt road och frimodig. Hennes blick betyder minst lika mycket som hans för bildens laddade stämning. Det är svårt att hitta erotiska fotografier i museernas arkiv. Nils Keylands bilder är ett undantag. De förvärvades av Nordiska museet först på 1990-talet efter att länge ha funnits i privat ägo.

»Säg till om jag stör« är en av de texter vi har valt till fotografierna vi fann i museets arkiv. Medan vi letade kärlek på bild surrade våra huvuden av kärleksord, dikter och andra texter av författare vi läst som unga – Fröding, Ferlin, Boye, Södergran och många fler. Att det som redan var skrivet uttryckte just det vi såg

i många bilder började stå klart. Orden och bilderna fann varandra, men efter hand blev urvalet av texter ett annat. En dikt av Sapfo, skriven för mer än 2 500 år sedan och med ett språk långt ifrån det förälskade människor använder i dag. En text, skriven i Sverige på 1600-talet, lätt absurd och med ord vi upplever som barnsliga. Det kändes också självklart att ta med något av den lyrik som utkommit under senare år och som ligger på nattduksbordet i dag. Wislawa Szymborska skriver:

Lycklig kärlek. Är det nödvändigt?
[...]
Präktiga ungar föds utan dess hjälp.
Aldrig någonsin kan den befolka jorden,
den inträffar ju så sällan.

Men ändå? Hoppet – visst finns väl det? Kanske orealistiskt men i alla fall... Just i dag den 22 mars ser vi i tidningen att årets Alma-pristagare, Guus Kuijer, twittrar om ett samtal med hustrun:

Älskade, sa jag,
I dag vann jag
Alma 2012,
tar du mig
på allvar nu?
Naturligtvis
inte dumbom, sa hon,
men jag älskar dig.

Visst ler man när man läser det. Blir glad. Och när vi hör schlagertexterna nynnar vi med. Det är ju så sann kärlek ser ut!

Love me tender, love me sweet, never let me go.
You have made my life complete and I love you so...

Känseln

Ingen må mig det förneka, att jag kärligt älska må.
Kärlig lek och kärlig skämtan siktar all natur uppå.
Lärke-kirr och duveputter,
tuppeknorr och orrekutter,
allt går äntlig ut därpå,
att hanan hönan nalkas må.

Ur Lustwin dansar en gavott med de fem sinnena av Samuel Columbus (1642–1679).



Foto Hans Malmberg, Nordiska museet.

She

She
May be the face I can't forget
A trace of pleasure or regret
May be my treasure or the price I have to pay
She may be the song that summer sings
May be the chill that autumn brings
May be a hundred tearful things
Within the measure of the day.

She
May be the beauty or the beast
May be the famine or the feast
May turn each day into heaven or a hell
She may be the mirror of my dreams
A smile reflected in a stream
She may not be what she may seem
Inside a shell

She who always seems so happy in a crowd
Whose eyes can be so private and so proud
No one's allowed to see them when they cry
She may be the love that can and hope to last
May come to me from shadows of the past
That I remember till the day I die

She
May be the reason I survive
The why and where for I'm alive
The one I'll care for through the rough and rainy years
Me I'll take her laughter and her tears
And make them all my souvenirs
For where she goes I got to be
The meaning of my life is

She, she, she

Sång med text av Herbert Kretzmer och musik av Charles Aznavour.
Copyright © Standard Music Ltd, U.K. Musikförlaget Essex
med ensamrätt för Sverige.

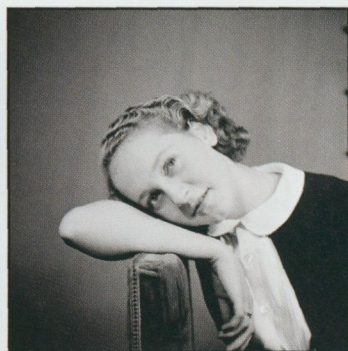


Foto Irène och André Reisz, Nordiska museet.

Kom ner,
ta ingenting med dig.
Bara kom.
Det är vinter snart,
det gör ingenting.
Du får komma ändå.
Nätterna är långa,
drar sig sakta igenom trafikbruset,
morgnarna kyliga, ovilliga.
Det är långt till allt,
till allt som
till –

Kan du inte komma.

Ur Vinter i sommarhuset av Jonas Modig.
Stockholm: Norstedts, 2011.



Foto Irène och André Reisz, Nordiska museet.

Säg till om jag stör

Säg till om jag stör,
sa han när han steg in,
så går jag med detsamma.

Du inte bara stör,
svarade jag,
du rubbar hela min existens.
Välkommen.

Ur Sånger om kärlek av Eeva Kilpi. Från finska av Kerstin Lindqvist.
Bromma: Fripress, 1981.



Foto Nils Keyland, Nordiska museet.

Gudars like syns mig den mannen vara,
han som mitt emot dig kan sitta, han som
i din närhet lyss till din kära stämmas
älskliga tonfall

och ditt ljuva, tjugande skratt som alltid
i mitt bröst bragt hjärtat i häftig skälvnig.
Ser jag blott dig skymta förbi mig flyktigt,
stockar sig rösten;

tungans makt är bruten och under huden
löper elden genast i fina flammor;
ögats blick blir skymd och det susar plötsligt
för mina öron.

Svetten rinner ned och en ristning griper
all min arma kropp. Jag blir mera färglöst
blek än ängens strå. Och det tycks som vore
döden mig nära.

Diktfragment av Sapfo (ca 630–ca 570 f.Kr.). Från grekiska av Emil Zilliacus.



Foto Tore Johnson, Nordiska museet.

»Å Clarissa«,
sade Sally. Vad Sally ville säga var bara detta: Hon hade Clarissa
att tacka för så kolossalt mycket. De hade varit vänner, inte
bekanta, utan vänner, och hon såg för sig hur Clarissa gick och
ordnade i rummen, vitklädd, med blommor i händerna – än i
denna dag fick tobaksblommor henne att tänka på Bourton. [...] – så trofast Clarissa var mot sina vänner! och det var faktiskt
en sällsynt egenskap, och själv satte hon, ibland på natten,
eller på juldagen när hon räknade plus och minus i sitt liv, den
vänskapen högst.

Ur *Mrs Dalloway* (1925) av Virginia Woolf. Från engelska av Else Lundgren.
Stockholm: Bonnier, 2000.





Foto Irène och André Reisz, Nordiska museet.

Bara vänner, säger man.

Att det är samma risk med vänskap som med kärlek – det tänker man inte på. Att man satsar sig själv lika mycket, lämnar ut sig.

Att sveket blir lika stort.

Övergivenheten.

Ivan var en svikare, han svek alla, sina flickvänner, föräldrar, syskon, sig själv, sin begåvning. Stort eller smått – han svek.

Att svika, det var lika naturligt som att äta och dricka för honom, men att han skulle svika mig, det trodde jag inte.

Jag var ju hans vän, hans bästa vän. Närmaste?

Jag trodde aldrig han skulle göra så mot mig.

Aldrig. Bara lämna mig hängande ingenstans.

Ur För att lämna röstmeddelande tryck stjärna av Bodil Malmsten.
Stockholm: Finistère, 2005.



Foto Hans Malmberg, Nordiska museet.

Mitt lilla barn

Ett barn ska jag ha när jag blir stor
med smala ben och mjuka skor
små vassa tänder och skära händer
mage som en sockertopp
och ljusbrunt hår precis rakt opp

Och jag ska köpa saker varje da'
så många som mitt lilla barn vill ha
och skrika ska mitt lilla barn få göra
för skrik tycker jag om att höra
och bråka hela dagarna
och skrämma kor i hagarna

Men ska jag säga:
Akta dej för eld och djupa vatten
Spring aldrig, aldrig bort från mej
i den svarta natten

Vi ska busa mycket varje da'
mitt eget lilla barn och ja'
och skrika som gorillor ska vi göra
hoppa runt och skrämma folk ni ska få höra
och vi ska bita dom i benen
och binda fast dom vid den stora stenen

Om mitt barn får ont i magen några gånger
ska jag sjunga för det jättefina sånger
och jag ska byta blöjor på mitt barn
och sätta på små kläder
och världens minsta gummistövlar
ifall det blir dåligt väder

Men ska jag säga:
Akta dej för eld och djupa vatten
Spring aldrig, aldrig bort från mej
i den svarta natten

Sång med text av Barbro Lindgren och musik av Jojje Wadenius.

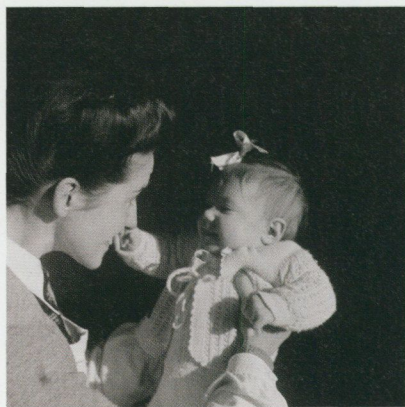




Foto Irène och André Reisz, Nordiska museet.

Nån att minnas med

Man kan inte säga att han sörjde.
Han mindes väl knappt hur hon såg ut
så länge hade hon gått och sysslat
mest var hon som ett hål i luften.
Svårt hade han ändå att förlåta
att hon tagit med sig femti år
femti år och mera av hans liv
så det fanns ingen mer att knycka i
och säga Minns du?

Ur *Den heliga oron: dikter i urval 1940–1996* av Solveig von Schoultz.
Esbo: Schildt, 1997.



Foto Hans Malmberg, Nordiska museet.

Det var bara kärlek, trots allt
Men det var kärlek!
Trots att det bara var kärlek var det allt
Det var allt som bara kärlek kan vara
Och kärlek var det, trots allt annat det också var
Och allt det andra det inte var, trots kärleken
Men trots allt så var det bara kärlek
Det var bara kärlek, trots allt

Ur Mörkrets klarhet av Claes Anderson.
Helsingfors: Söderström, 2010.



Foto Irène och André Reisz, Nordiska museet.